

Diana Stolac

SINTAKTIČKE FUNKCIJE GENITIVA U JEZIKU TITUŠA BREZOVAČKOGA

U članku se analiziraju genitivne sintagme u jeziku Tituša Brezovačkoga. Sintaktičkom i semantičkom raščlambom konteksta u kojima se pojavljuje genitiv određuje se opseg značenja genitivnih sintagmi. Time se pokušava dati što potpunija slika stanja te dopuniti postojeće analize u lingvističkoj literaturi podacima o sintaksi genitiva u komediografiji na kajkavskom književnom jeziku s prijelaza 18. u 19. stoljeće. Autorica nudi klasifikaciju sintaktičkih funkcija genitiva temeljenu na međudjelovanju sintakse i semantike, povezanosti genitiva s padežnim sustavom i izvođenju sintaktičkog opisa diskurza kako taj opis shvaća novija lingvistička literatura. Klasifikacija se dopunjava podacima iz kajkavskoga književnog jezika, a primjenjiva je i na druge sustave unutar hrvatskoga jezika.

1.1. U istraživanjima (i pokušajima ispisivanja) sintakse kajkavskoga književnog jezika jedan je od segmenata i sintaksa genitiva. Da se opisu genitivnih sintagmi može prići, nužno je precizno podijeliti građu, posebice stoga što je genitiv padež koji služi za izricanje gotovo svih sintaktičkih kategorija. Potrebno je polaziti od jasnih metodoloških načela da bi klasifikacija sintaktičkih funkcija genitiva bila unutar sebe konzistentna. Budući da je padež jezična činjenica na morfosintaktičkoj razini, a za upotrebu u sintagmi nije nevažna ni značenjska strana, klasifikacija koja se ovdje nudi rezultat je analize temeljene na međudjelovanju sintakse i semantike, povezanosti genitiva s padežnim sustavom i izvođenju sintaktičkog opisa diskurza kako taj opis shvaća novija lingvistička literatura¹. Primjeri koji se navode u klasifikaciji ekscerpirani su iz dramskoga opusa Tituša Brezovačkoga (Sveti Aleksi, Matijaš Grabancijaš dijak i Diogeneš) i prikaz su sintaktičkih funkcija genitiva u njegovu jeziku.

1.2. Prije nego što iznesemo kako je u ovom radu razvrstana građa, osvrnut ćemo se kratkim pregledom na klasifikaciju sintaktičkih funkcija genitiva što je provode neke gramatike i monografije o padežima. Većina autora prola-

¹ Usp. Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika – Nacrt za gramatiku*, Zagreb, 1986; Eugenija Barić i drugi, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1979.

zi od očitavanja morfosintaktičkih karakteristika, pa im je osnovna podjela na genitiv bez prijedloga i genitiv s prijedlogom, s podskupinama. Tako čine autori većine gramatika hrvatskoga književnog jezika, odnosno hrvatskoga ili srpskoga jezika, npr. Mirko Divković, Đuro Daničić, Miodrag Lalević, Mihailo Stevanović, Stjepko Težak i Stjepan Babić, Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković².

Primjenjuje to i Kazimierz Feleszko u monografiji o genitivu *Składnia genetiwu i wyrażeń przyimkowych z genetiwem w języku serbsko-chorwackim*³. Knjiga je podijeljena na dva osnovna dijela – genitiv bez prijedloga i genitiv s prijedlogom (na što nas upućuje već i naslov). Genitiv bez prijedloga Feleszko obrađuje u adnominalnoj, adverbnoj i (kraće) ostalim funkcijama, a dodano je i nekoliko bilježaka o stilu. Genitiv s prijedlogom obuhvaća neke priložne oznake. Autor analizira upotrebu genitiva na materijalu iz suvremenog jezika i navodi velik broj primjera iz beletristike i publicistike, a često ih uspoređuje s poljskima.

Taj način podjele građe za obradu sintakse nekog padeža nalazi se i u monografijama o drugim padežima, npr. o instrumentalu Milke Ivić⁴.

U ovom se tipu klasifikacije radi o primjeni morfoloških kriterija na sintaksu, što ni u kojem slučaju ne može rezultirati jednoznačnim sintaktičkim opisom za istu sintaktičku funkciju ali izraženu u jednom slučaju besprijedložnom a u drugom prijedložnom konstrukcijom.

Mirko Divković svoju klasifikaciju genitiva bez prijedloga objašnjava ovako: "Genitiv pokazuje: 1) *unutrašnju svezu*, a upotrebljava se za poblizu oznaku supstantivu, adjektivu ili glagolu prelaznomu; 2) *ishodište*, s kojega radnja ishodi. Ovaj prvi pravi je *genitiv*, a drugi je *ablativni*, jer zamjenjuje *ablativ*."⁵ O genitivu s prijedlozima Divković kaže: "Genitiv s nepravim prijedlozima pokazuje uopće, gdje što biva (*mjesto* na pitanje *gdje?*), a s pravima, gdje je početak micanju ili upravljanju (*mjesto* na pitanje *odakle*)."⁶ Posebno izdvaja složene prijedloge, navodi primjere, ali ih ne komentira.

Divkovićev primjer upućuje na drugu podjelu (najčešće unutar skupine genitiv bez prijedloga) – na pravi genitiv i ablativni genitiv.

² Usp. Mirko Divković, *Oblici i sintaksa hrvatskog jezika za srednje škole*, Zagreb, 1903; Đuro Daničić, *Srbska sintaksa*. Deo prvij, Beograd, 1858; Miodrag Lalević, *Sintaksa srpskohrvatskoga književnog jezika*, Beograd, 1962; Mihailo Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik II – Sintaksa*, Beograd, 1969; Stjepko Težak, Stjepan Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Zagreb, 1927; Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković, *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb, 1979.

³ Kazimierz Feleszko, *Składnia genetiwu i wyrażeń przyimkowych z genetiwem w języku serbsko-chorwackim*, Wrocław – Warszawa – Krakow, 1970.

⁴ Milka Ivić, *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj (sintaksičko-semantička studija)*, Beograd, 1954.

⁵ Mirko Divković, op. cit., str. 156 (istakao M.D.).

⁶ Mirko Divković, op. cit., str. 156 (istakao M.D.).

To je dijakronijski uvjetovano razlikovanje opravdano u *Slavenskoj poredbenoj gramatici* Stjepana Ivšića, u odjeljku *Značenje padeža*⁷, ali ne u sinkronijskom prikazu u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* Rikarda Simeona⁸ ili Stevanovićevoj sintaksi⁹. Budući da je sinkronija jedan od osnovnih metodoloških principa na koje se mora oslanjati sintaktička analiza kojom se želi precizno razvrstati građa iz jednog zatvorenog korpusa (a analiza sintakse genitiva u jeziku Tituša Brezovačkoga pripada sinkroniji), taj kriterij podjele nikako ne može biti uključen u našu klasifikaciju. Stoga samo upućujemo na literaturu o genitivnim i ablativnim značenjima genitiva¹⁰.

Treća je mogućnost podjele funkcije genitiva u rečenici na adnominalni i adverbalni genitiv sintaktički uvjetovana. To čini npr. Adam Heinz u analizi poljskoga genitiva¹¹, Stjepan Ivšić u klasifikaciji genitiva u slavenskim jezicima (nakon osnovne podjele prema ablativnom i genitivnom porijeklu)¹² i Karel Hausenblas u uvodnoj analizi češkoga genitiva *Vývoj předmětového genitivu v češtině*¹³.

Određenu nesistematičnost u klasifikaciji građe nalazimo u djelu Luke Zime *Āekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*¹⁴. Ali, ona proizlazi iz činjenice da se radi o diferencijalnoj sintaksi, pa ne obuhvaća sve upotrebe genitiva u rečenici. Autor niže 11 opisa sintaktičkih funkcija i pridružuje im morfološki oblik – genitiv i njegove ekvivalente, ovisno o upotrebi u dijalektima i književnom jeziku.

Bitno različitu klasifikaciju imaju autori koji polaze od semantičkih kriterija. Građa im je razdobljena i dobivaju, često, kao rezultat nepregledan niz značenjskih skupina (tako npr. u Stevanovićevoj sintaksi¹⁵ ili u monografiji o akuzativu Darinke Gortan–Premk¹⁶). Protiv takvog atomizma izjasnili su se mnogi

⁷ Stjepan Ivšić, *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb, 1970.

⁸ Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb, 1969, s.v. genitiv.

⁹ Mihailo Stevanović, op. cit.

¹⁰ Usp. Stjepan Ivšić, op. cit.; Karel Hausenblas, *Vývoj předmětového genitivu v češtině*, Praha, 1958; Adam Heinz, *Genetivus w indoeuropejskim systemie przypadkowym*, Warszawa, 1955; Antoine Meillet, *Recherches sur l'emploi du genitif-accusatif en vieux-slave*, Paris, 1897.

¹¹ Adam Heinz, op. cit.

¹² Stjepan Ivšić, op. cit.

¹³ Karel Hausenblas, op. cit. Naslov već kaže da se radi o dijakronijskoj studiji – o razvoju genitiva u funkciji objekta u češkom jeziku. Korišteni izvori obuhvaćaju dug vremenski period – od prvih čeških pisanih tekstova do suvremene proze. Sintaktički je materijal podijeljen na detaljno (teorijski i praktično) obrađene slavenski genitiv, zatim partitivni genitiv i genitiv vlastite glagolske rekcije. Iscrpna je paralela s ostalim slavenskim jezicima.

¹⁴ Luka Zima, *Āekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, Zagreb, 1887.

¹⁵ Mihailo Stevanović, op. cit.

¹⁶ Darinka Gortan–Premk, *Akuzativne sintagme bez predloga u srpskohrvatskom jeziku*, Beo-

lingvisti još u prvoj polovici 20. stoljeća, između ostalih, i Louis Hjelmslev¹⁷ i Roman Jakobson¹⁸.

Jerzy Kuryłowicz u svom djelu *Le problème de classement des cas*¹⁹ analizira padeže prema njihovoj primarnoj i sekundarnoj funkciji. Tako npr. akuzativ osim primarne funkcije objekta može imati i sekundarnu funkciju priložne oznake. Padežna forma koja se upotrebljava u sekundarnoj funkciji u kombinatornoj je varijanti u odnosu prema padežu kojemu je ta funkcija primarna. To npr. za genitiv u funkciji objekta znači da je u kombinatornoj varijanti s akuzativom.

U ovom smo se radu odlučili za osnovnu podjelu građe upravo u te dvije skupine.

2.0. Primarna je sintaktička funkcija genitiva adnominalna. Adnominalna funkcija nekog padeža znači njegovu (morfološku) uvjetovanost imenskom riječi. Dakle, adnominalni je genitiv uz imensku riječ, genitiv zavisan od imenske riječi, najčešće imenice, dakle priimenički genitiv. Genitiv može biti upotrijebljen kao atribut i apozicija. Kongruentni atribut (npr. "sin brata *mojega*" D,146)²⁰ i apozicija (npr. "Jožef, sin Ferdinandov, pod imenom Diogeneša sluga" D,85), gdje se preuzimaju morfološke oznake glavnog člana sintagme, pa je genitiv kao morfološki oblik samo time određen, nisu predmetom našeg ispitivanja.

Nekongruentni se atribut klasificira u sljedećih sedam vrsta:

- 1) **subjektni genitiv** ("griz i krč želuca" MGD,50),
- 2) **objektni genitiv** ("posla obvršitelji" SA,3),
- 3) **posvojni genitiv** ("turen Svetoga kralja" D,106),
- 4) **dijelni genitiv** ("mrzle vode kantu" SA,23),
- 5) **eksplikativni genitiv** ("način življenja" NGD,63),
- 6) **kvalitativni genitiv** ("ljudi dobroga držanja" MGD,57) i
- 7) **gradivni genitiv** ("s papera kapu" D,136).

2.1. Subjektni je genitiv specifična sintaktička kategorija. To je vrsta atributnog genitiva, dakle, imenica u genitivu je podređeni član i atribut imenici na koju se odnosi, a koja je glavni član sintagme. Posebnost se očituje u analizi dubinske strukture. Tada se, naime, pokazuje da se atribut (iz površinske strukture) odnosi prema svojoj dominantni kao subjekt prema predikatu (odatle i naziv

grad, 1971.

¹⁷ Louis Hjelmslev, *La catégorie de cas*, Kobenhavn, 1936.

¹⁸ Roman Jakobson, *K obštemu učeniju o padeže — Obštee značenje ruskogo padeža, (u: Iznbrannye raboty)*, Moskva, 1985.

¹⁹ Jerzy Kuryłowicz, *Le problème de classement des cas, Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, IX, str. 20–43.

²⁰ Svi su primjeri prema: *Djela Tituša Brezovačkoga* (priredio Milan Ratković), Stari pisci hrvatski, knj. 29, Zagreb, 1951. Kratice znače: SA = *Sveti Aleksi*, MGD = *Matijaš Grabancijaš dijak* i D = *Diogeneš*; brojka uz kraticu označuje stranicu u navedenu izdanju.

subjektni genitiv). Pogledajmo to na primjeru iz našega korpusa: "na jednom križanju putov" (MGD,51). Iz dubinske nas strukture zanima jezgrena rečenica: *putovi se križaju*. (Sintaktički je opis te rečenice: križaju se = predikat; putovi = subjekt. Glagolski oblik iz dubinske strukture /križaju se/ postaje u površinskoj strukturi imenica /križanje/ preoblikom poimeničenja, a imenica /putovi/ atribucijom mijenja padež /nominativ u genitiv/.)

U dramskome djelu Tituša Brezovačkoga nalazimo subjektne genitive neravnomjerno raspoređene u dvadesetak rečenica u drami *Sveti Aleksi* te desetak u ostala dva teksta. Svi su jedinstvene sheme: glavni je član po tvorbenome tipu glagolska imenica (najčešće tvorena od nesvršenih glagola) a podređeni član imenica u genitivu, npr.: "ter jedino odvetka veselje rastepsti kani" (SA,4) : *odvete se veseli*; "vernost mojih prijateljov" (D,88) : *prijatelji su verni*. Svojom morfosintaktičkom konstrukcijom izdvajaju se prijedložne sintagme, npr.: "vre zapoved od oca imam" (SA,13), ali podatak da u istome tekstu nalazimo i besprijedložnu realizaciju: "doklam zapoved oca pridala i povedal nisem" (SA,16), upućuje na sintaktičku sinonimiju.

2.2. Objektni je genitiv takva vrsta imeničkog atributa gdje raščlamba dubinske strukture upućuje na odnos predikata i objekta. Pogledajmo rečenicu "Oprosti, otac veselje ja drugo ne spoznavam kak koje vu čtenju knjig nahada se..." (SA,4) i sintagmu "vu čtenju knjig" (sa sintaktičkim opisom: čtenje = predikat; knjige = objekt, izravni u akuzativu). Leksičke jedinice iz dubinske strukture, s uspostavljenim odnosom predikat – objekt, prenose se u površinsku strukturu s drugačijim sintaktičkim odnosima: transformacijom poimeničenja glagol je postao glagolska imenica (ali je i dalje ostao glavni, dominantni član sintagme), a imenica u akuzativu preoblikom atribucije uvrštava se kao imenica u genitivu (ali još uvijek sintagmatski ovisna o glavnom članu iz jezgre rečenice).

U *Diogenešu* je prisutan veći broj atributnih imeničkih konstrukcija ovoga tipa (21 primjer prema 7-SA i 4-MGD), a među njima se čak osam puta pojavljuje sintagma "ljubav bližnjega". U njoj se iskazuje sintaktička višeznačnost, kao moguć utjecaj latinske sintakse. Naime, dvije su moguće interpretacije u dubinskoj strukturi: 1) *ljubi bližnjega* (objektni genitiv) i 2) *bližnji ljubi* (subjektni genitiv).

Širi nam kontekst (SA,13) pomaže da razriješimo sintaktičke i semantičke odnose u sintagmi, odnosno konstrukcijsku homonimiju u površinskoj strukturi kao dubinsku strukturu *ljubi bližnjega*, dakle – objektni genitiv.

2.3. Posvojni ili posesivni genitiv imenički je atribut kojim se izražava pripadanje. To znači da podređenom članu sintagme pripada ono što se izriče glavnim članom. Pripadanje je ovdje shvaćeno u najširem smislu, pa obje imenice u sintagmi mogu značiti i osobe i predmete i apstraktne pojmove. Tako one mogu iskazivati pripadanje od najužeg značenja te riječi – posjedovanje stvari, vlasni-

štvo predmeta ("hiža Eufemijana", SA, 36); preko šire shvaćenog pripadanja – odnos prema osobama ("Vi ste sin jednoga opančara", MGD, 47); dalje, pripadanje dijela predmeta cjelini ("na jednom žepu mentena", D, 93), do posjedovanja nekih svojstava ("onu žuhkoču vračtvu i betega", D, 115). Ovo proširenje osnovne definicije posvojnog genitiva jasno govori u prilog jednome od zacrtanih metodoloških kriterija – obaveznosti uključivanja semantičkih kriterija u analizu sintaktičkih funkcija. Učestalost upotrebe posesivnog genitiva u odnosu na ostale imeničke attribute, posebno upotrebe genitiva porijekla u odnosu na ostale posesivne sintagme, upućuje na značajnost mjesta koje zauzima ova sintaktička kategorija u jeziku Tituša Brezovačkoga.

2.4. Dijelni (partitivni, dioni) genitiv "vrst je atributnog genitiva koji kazuje cjelinu od koje se uzima dio"²¹. Za razliku od do sada navođenih atributnih sintagmi, ovdje glavni član, kojim je dio izražen, nije obavezno imenica, već je također broj, prilog ili zamjenica. Podređeni je član imenica (ili supstantivizirana imenska riječ) koja znači brojene ili mjerene stvari, ali ima i drugih značenja.

U našem se korpusu kao glavni član atributne dijelne sintagme najčešće pojavljuje broj. Uz broj je podređeni član imenica sa značenjem novca ("dva dukata", MGD, 71), vremena ("dve vure", D, 111), i stvari ("18 korbačev", odnosno sinonimno "pol drugi tucet korbačev", D, 120), a susrećemo još i izdvojena značenja ljudi ("50 betežnikov", D, 132), životinja ("jezero glav", D, 97) i apstraktnih pojmova (npr. "jezero neprilik i pogibeljih", D, 111).

Drugu skupinu čine sintagme s imenicom kao glavnim članom. Te imenice u svom značenju uvijek sadrže sem 'mjera' a pripadaju službenoj nomenklaturi mjernih jedinica ("funt tubaka", MGD, 74; "cent masla", D, 111), metonimijski nastalim uzusnim mjerama ("flašu vina", D, 115; "mrzle vode kantu", SA, 23) ili riječima koje znače dio cjeline ("frtalj leta", D, 91).

U čak 80 sintagmi glavni je član prilog količine ("nekuliko let", D, 88; "više gosponov", D, 92; "vnogo kriča, malo vune", MGD, 49), a 39 je potvrda za sintagme sa zamjenicom kao glavnim članom. Radi se samo o tri zamjenice – *kaj*, *nekaj* i *nikaj* ("kaj toploga i dobroga", SA, 29; "nekaj osebujnoga", D, 111; "nikaj od svoje sreće", MGD, 63).

2.5. Eksplikativni genitiv bliže određuje imenicu, odnosno suzuje značenje imenice – glavnog člana. Ova se definicija može vidjeti u nazivima koje susrećemo u lingvističkoj literaturi: objasnidbeni, objašnjajni, opisni, deskriptivni, apozitivni, apozicijski, deklarativni genitiv ili genitiv pobliske oznake i genitiv sadržaja. Premda je ova vrsta atributivnog genitiva najneodređenija po definiciji ("genitiv koji se dodaje imenicama da im upotpuni značenje"²²), zamjećuju se ne-

²¹ Rikard Simeon, op. cit., s.v. genitiv, str. 393.

²² Rikard Simeon, op. cit., s.v. genitiv, str. 392.

ke semantičke i sintaktičke posebnosti koje mogu pomoći u prikazu građe. Potrebno je to stoga što je eksplikativni genitiv najzastupljenija vrsta imeničkog atributa u jeziku Tituša Brezovačkoga – više je od 200 atributivnih sintagmi s eksplikativnim genitivom. Analiza semantičkih karakteristika članova sintagme pokazuje da je čak više od 150 sastavljeno od apstraktnih imenica, npr.: "priliku bežanja" (SA,30); "duh nestalnosti" (MGD,64); "vreme rastanka" (D,142). Četvrtina eksplikativnih sintagmi Tituša Brezovačkoga vezana je uz samo pet apstraktnih imenica: *zrok, način, navada, hasen i srce* (u prenesenu značenju). Zanimljivi su odnosi među sinonimskim sintagmama "življenja način": "življenja navada" (MGD,66), "načini plesa- nja": "navada bala" (MGD,56).

2.6. Lingvistička literatura o kvalitativnom genitivu (genitivu kakvoće, genitivu svojstva) govori kao o vrsti eksplikativnoga genitiva s obveznom pridjevskom odrednicom – determinantom. Znači to da je shema sintagme: glavni član + kongruentni atribut podređenoga člana + podređeni član, što većina naših primjera potvrđuje ("ljudi dobrog držanja", MGD,57; "vu priliki vtrgnjene i zvracene noge", D,143), ali ima potvrda i s glavnim članom na kraju ("tvrdo srca sina", SA,38; "takve kreposti drevo", MGD,45; "poštenoga srca trgovac", D,112). Za Brezovačkoga je u toj sintaktičkoj kategoriji atribucija imenice u genitivu fakultativna: "Jednu najmre imena, lepote i držanja najlepšu divojku ziščemo" (SA,5).

2.7. Gradivni genitiv ili genitiv građe – sam naziv govori da je to imenički atribut koji pokazuje od čega je, odnosno od kakvoga materijala, napravljeno ono što se glavnim članom izriče. Središnju poziciju u sintagmi ima riječ koja znači neku stvar (hlače, rekl, kapa, čizme, križi), ali može na tome mjestu biti i apstraktna imenica (reči, spomenek). Podređeni je dio sintagme genitiv s prijedlogom: "jednu s papera kapu" (D,136), "kojemu sem ja hlače i kratki rekl iz črnoga krzna delal" (MGD,83), "kada si spomenka od neprilik včini" (SA,26). Gradivni je genitiv u našem korpusu zastupljen najmanjim brojem primjera (samo po dva u svakom dramskom tekstu), pa je otežano uopćavanje zaključka o ovoj sintaktičkoj kategoriji.

3.0. Sekundarna je sintaktička funkcija genitiva adverbarna. Veže se uz predikatni skup, u kojem se genitivom mogu iskazati svi odnosi. U toj skupini promatramo:

- 1) **genitiv u funkciji objekta**, i to bližeg – **partitivni genitiv** ("koji v glavi i v mošnji soli imaju" MGD,62) i **slavenski genitiv** ("hvale nikakve ne potrebujem" D,143) te **daljeg** ("Glave ste se oselske mentovali" MGD,84);
- 2) **genitiv u funkciji priložne oznake**:
mjesta ("dojdu iz Banata" D,110),
vremena ("za divojačtva" SA,14),
načina ("iz srca se radujem" D,142),

usporedbe ("bledeši od zida postane" SA,22),
količine ("Ali retko puti je istinska" SA,34),
uzroka ("včiniti zbog penez" D,109),
namjere ("Iz takvoga cila zamišlene i igrane jesu" MGD,44),
posljedice ("ki bi nas do kosti oglobali" D,128),
dopuštanja ("Poleg vsega toga moči se je tam pošteno zadržavati" MGD,56),
izuzimanje ("zvan žuhke oneh napitkov" D,115) i
vršioća glagolske radnje ("Ar ni moguče, da bi se janci od vukov leči mogli" MGD,66);

- 3) **genitiv u funkciji predikata** ("Kajti je maloga obroka." D,112);
- 4) **genitiv u funkciji predikatnog proširka** ("vendar ostaneju roda i plemena poglavitoga" MGD,57);
- 5) **genitiv u funkciji ostalih sintaktičkih kategorija: samostalnog, nezavisnog genitiva** ("Čudna pripečenja!" SA,25) i **suodnosnice** ("Zbogom, prijatelji, kojeh čisto malo imam" D,141).

3.1. Objekt je zavisna sintaktička kategorija vezana za glavni član sintagme rekcijom. Odnos glavnog i zavisnog člana pokazuje veliku zalihost, budući da rekcijaska veza definira padež, što u ovom slučaju predstavlja uzak zatvoren skup (akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, instrumental). Genitiv je jedini padež koji može izricati i bliži (izravni, direktni) i dalji (neizravni, indirektni) objekt. U djelu Tituša Brezovačkoga ima više od četiri stotine objektnih genitivnih sintagmi, 190 bližih (ili 40,59%) i 278 daljih objekata u genitivu (ili 59,41%).

3.1.1. Bliži je objekt imenska riječ u akuzativu ili genitivu kojoj mjesto u rečenici rekcijom otvara prelazni glagol. U analizi genitivnih sintagmi treba posebno obratiti pažnju na njihov odnos prema objektu u akuzativu.

3.1.1.1. Partitivni je genitiv bliži objekt, koji gramatike ne definiraju samostalno, već u odnosu prema akuzativu u istoj sintaktičkoj funkciji. Opozicija dio – cjelina objašnjava upotrebu genitiva i akuzativa u ovakvoj situaciji, a njihov bi se odnos možda mogao prikazati još jednom opozicijom: izražavanje neodređene kvantitete – bez kvantitativne karakteristike. To znači da genitiv upućuje na količinu, a akuzativ samo na vrstu, npr. "ov ti ima penez" (MGD,69) : "ima gde obeda, gde večeru"(MGD,46). U prvome primjeru kartaši procjenjuju Matijašovu imovinu, pa se iz situacijskog konteksta i intonacije vidi da je partitivni genitiv poslužio za emfatičko izražavanje velike količine novca. U drugome je primjeru važna samo činjenica da se negdje ima objed, odnosno večeru, dok je količina nebitna.

Osim glagola imati glavnim članom sintagme mogu biti glagoli *dati*, *iskati*, *vzeti*, *potrebuvati*, *znati*, *vžiti*, *dobiti*, *metati*, *pobolšati* itd. Navedimo neke primjere: "iščem mesta"(MGD,57), "ne bi li zmogli gde kakve pečenke"(D,118), "prodate staroga vina"(D,96).

3.1.1.2. Slavenski je genitiv također vrsta bližeg objekta. To je imenska riječ u genitivu uz zaniijekane prelazne glagole. U tim rečenicama objekt može biti i u akuzativu, a u afirmativnim je rečenicama direktni objekt isključivo u akuzativu, npr.: "Toga ja ne znam"(SA,35); "kaj jošće ne znam, negdi pak, kaj znam, pokažem"(MGD,46). Karakteristika je to slavenskih jezika pa odatle i naziv slavenski genitiv. U ovoj je sintaktičkoj kategoriji genitiv, dakle, alternanta akuzativa kao rezultat provođenja preoblike nijekanja. To znači da je upotreba genitiva sintaktički uvjetovana i da o njoj ne prosuđuju semantičke razlike koje bi proizlazile iz leksičkog značenja predikata ili objekta. Analiza zaniijekanih rečenica u našem korpusu pokazuje da upotreba slavenskog genitiva za Tituša Brezovačkoga nije sintaktičko pravilo, odnosno da Brezovački upotrebljava genitiv i akuzativ (u funkciji objekta predikata izraženih zaniijekanim prelaznim glagolima) kao fakultativne varijante.

Najviše je objekata zaniijekanih glagola izraženo genitivom zamjenice to (u 25 rečenica, npr. "toga stanovito ne znam", SA,8), a najčešći je glagol *nimati* (u 31 rečenici, npr. "Da bi ne imali šekretarov", D,92), koji znači potpuno odricanje posjedovanja objekta, a nalazimo ga i u frazeološkim izrazima s nepravim slavenskim genitivom, npr. "ar potlam nimam časa"(MGD,49)²³.

3.1.2. Objekt je primarna sintaktička funkcija akuzativa dok je ostalim padežima ili sekundarna funkcija (genitiv, dativ, lokativ i instrumental) ili je po definiciji njihove primarne funkcije potpuno nemoguće izricanje objekta (nominativ, vokativ). To znači da se genitiv u funkciji objekta nalazi u izravnom odnosu s akuzativom kao osnovnom sinonimskom mogućnošću svim padežima objekta ali isto tako i s dativom, lokativom i instrumentalom. Dalji (indirektni, neizravni) objekt u genitivu imenska je riječ u genitivu rekcijom vezana uz neprelazne glagole. Građa se dijeli u dvije grupe prema odnosu objekta u genitivu i predikatne riječi. U prvoj se skupini nalaze dalji objekti u genitivu koji su jedina rekcijaska realizacija uz predikatni glagol ili neku drugu predikatnu riječ (i time u sebi sjedinjuju indirektni besprijedložni i prijedložni objekt iz analizirane normativne klasifikacije). U drugoj skupini glagol ostvaruje dvije rekcije pa je odnos glagola i daljeg objekta u genitivu posredan zbog postojanja još jednog objekta.

Prvu skupinu čine 102 sintagme kojima je glavni član glagol, sa značenjima doticanja, neugodna osjećanja, rastavljanja i sl., npr. "ter vredneh se primi pajdaštva"(SA,5), "vi se ne bojite odgovorov"(D,114), "Glave ste se oselske mentovali"(MGD,84). Dodajmo tome i 36 sintagmi kojima je na tome mjestu neka druga predikatna riječ: "jesmo li tulike zvrhu nas nebeske skrbi vredni"(SA,21), "Mi

²³ Usp. Antica Menac, *Slavenski genitiv u suvremenom hrvatskom književnom jeziku*, Jezik, XXVI, str. 72.

puni veselja, akoprem puni takaj debeleh dižnjavkih"(MGD,83), "evo moje glave"(D,102). Radoslav Katičić naziva tu sintaktičku kategoriju dopunom²⁴.

U drugoj se skupini nalazi 111 glagolskih fraza s dva objekta, od kojih je jedan u genitivu i gotovo su svi prijedložni izrazi. Najčešća je kombinacija, 99 primjera, bliži objekt u akuzativu + dalji objekt u genitivu: "kak da bi z mene norca delal"(SA,9), "Barem bi slaninu človek od vas onda imal"(MGD,74), "nikak ne morem iz njega kaj spipati" (D,101), a u 6 primjera je i bliži objekt u genitivu "Toga ja od njega misliti ne morem"(SA,9), "Od drugoga pošte nositi zna"(MGD,76). Samo je nekoliko sintagmi s dva dalja objekta, npr. "niti komu kada od toga poveč" (D,108).

3.2. Priložna (adverbnna) oznaka sintaktička je kategorija vezana uz predikat, koja označuje okolnosti pod kojima se zbiva predikatni sadržaj. Premda se priložna oznaka veže uz predikat, ne uspostavlja s njim onaj odnos morfosintaktičke pretkazljivosti koji je svojstven npr. objektu. Predikat je nosilac rečeničnog ustrojstva ali rečeničnim dijelovima ne otvara mjesto uvijek samo kao sintaktička kategorija nego i kao jedinica sa svojom gramatičko-semantičkom strukturom. Konkretno – priložna je oznaka povezana s predikatom kao sintaktičkom funkcijom, a objekt s glagolom kao leksičkom jedinicom. Razlika je, dakle, značajna ali istovremeno nedovoljno jasna, pa često stvara teškoće u pronalaženju čvrstih granica između objekta i priložne oznake (naime, razlikovanje sintaktičkih funkcija pojedinih dijelova predikatnog skupa složenije je od odnosa u subjektnome skupu).

Genitivom se ne mogu izreći svi sadržaji koji se inače mogu evidentirati za priložne oznake, ali je genitiv padež kojim se iskazuje najviše različitih sadržaja. U jeziku Tituša Brezovačkoga riječ je o desetak vrsta adverbnihi oznaka koje su gotovo isključivo prijedložne genitivne sintagme.

Besprijedložnim genitivom mogu se iskazati priložne oznake vremena (npr. genitiv datuma "17. srpna meseca vu 4. knjige istoga meseca spišuje",SA,3) i načina (npr. "vsega grla popevati",D,141), što potvrđuje mali broj primjera, a genitiv- ne sintagme s priložima količine u rečenici su priložne oznake količine (npr. "Ali retko puti je istinska", SA, 34). U odnosu prema broju prijedložnih sintagmi ovo se može smatrati pojedinačnim i iznimnim. Stoga se može zaključiti da je morfosintaktička karakteristika priložnih oznaka izraženih genitivom prijedložna genitivna sintagma.

Navedimo neke primjere kao potvrde ovim zaključcima. Vidno je najviše priložnih oznaka mjesta – 144("jošće iz mesta zdavanja vujde",SA,15; "vzeme z žepa",D,106; "kak one duge hlače, koje ober pupka vežeju",MGD,62), zatim uzroka 76("koji pogibleju od nevolje",MGD,72), količine 56("Kuliko se puti kar-te razdeliti moraju?",MGD,70), dopuštanja 42("poleg vseh svojih kapitalov na-

²⁴ Radoslav Katičić, op. cit., str.349–350.

zad ideju",D,97/98) i načina 36("ja rad iz srca platim",D,103), dok je vrlo malo oznaka vremena – 26("od petoga leta starosti svoje",SA,14), usporedbe 17("ter vendar tvrdeši od živca kamena genul se ne bi",SA,38) i ostalih ("sebe do rubače i gač sleči",MGD,51; "Da ste od Vuksana popluvani",MGD,84).

3.3. Predikat je temeljna sintaktička sastavnica svake rečenice. Predikatni (ili predikativni) genitiv dio je imenskog predikata. Budući da imenska riječ ne može iskazati predikatne kategorije (lice, vrijeme, način i vid), iskazuje ih drugi dio predikata, oblik glagola biti, koji je spona ili kopula. U jeziku Tituša Brezovačkoga čest je imenski predikat, a ako je imenska riječ u genitivu, onda je to besprijedložni ili prijedložni genitiv. Ako je genitiv bez prijedloga, onda je struktura predikata: spona + atribut + imenica, ali atribucija, premda česta, nije obvezatna, npr.: "on svetoga bil je življenja"(SA,36); "on je vendar plemenitoga roda"(MGD,61); "Kajti je maloga obroka"(D,112), odnosno: "Nisem ja prav rekel, da bude z njim posla predi, kak..." (SA,15). Druga je struktura imenskog predikata s riječi u genitivu složenija: osim kopule tu je prijedložna sintagma, prisutan je genitiv svih imenskih vrsta riječi, a atribut je proizvoljan: "Od tebe je, proti tebi ni!(SA,9); "mort ste i vi zmed oneh mudrijašev"(MGD,47); "ali vendar ne bude mogel znati, od koga je to"(D,118).

3.4. Predikatni je proširak samostalna sintaktička jedinica kojoj u rečenici "ne otvara mjesto predikat", nego se "po predikatu samo uvrštava u složeno rečenično ustrojstvo"²⁵. Predikatni je proširak vidljiv u površinskom ustrojstvu rečenice, dok ga kao sintaktičke kategorije u dubinskom ustrojstvu nema. Naime, rečenica s predikatnim proširkom upućuje na postojanje dviju rečenica u dubinskom ustrojstvu, gdje se predikat jedne rečenice izravno uvrštava uz predikat druge posebnom fakultativnom preoblikom. Mirko Peti analizirajući predikatni proširak upućuje na dvije podvrste – obavezni i neobavezni predikatni proširak. Podjele i rezultati do kojih dolazi na materijalu iz suvremenoga hrvatskoga književnog jezika, a koji se odnose na sintaksu genitiva, u osnovnim se crtama potvrđuju i na našem materijalu iz kajkavskoga književnog jezika, s nekim manjim otklonima.

Genitiv u obaveznom predikatnom proširku nalazi se samo u 12 rečenica u komedijama Tituša Brezovačkoga. Imenska je riječ isključivo imenica ili poimeničeni pridjev, a predikat uz koji je uvrštena uvijek je glagolski ("Pak se jošče podstupiš pravičnoga činiti",MGD,82; "i slepoga se včini",D,98; "mora ali jako zločestoga spoznanja, ali veliki štokfiš biti",MGD,84).

Potvrda za neobavezni predikatni proširak u genitivu ima u sva tri teksta i trostruko ih je više – čak tridesetak strukture prez + genitiv ("kak prez zado-

²⁵ Mirko Peti, *Predikatni proširak*, Zagreb, 1979, str.82.

voljne plače domovini služiti",MGD,74), a pet strukture pridjev + genitiv ("pun veselja krikne",D,118).

3.5. Genitivom se izvan rečeničnog ustrojstva izražavaju jake emocije ("Nut, srečnoga nesreće hipa",D,145), odnosno spajaju se dvije rečenice u složenu atributnu rečenicu ("Mužikaš nosi /.../ jednu s papera kapu, iz koje van stoji jedno drvo", D, 136). Korpus nam nudi tek nekoliko potvrda za samostalnu upotrebu genitiva. Analiza jezičnog i situacijskog konteksta pokazuje da Brezovački koristi samostalni genitiv za izražavanje nekih posebnih emocionalnih stanja – uzbuđenja, čuđenja ili ljutnje.

4. Subjekt je, kako pokazuje ekscerpirani materijal, jedina sintaktička funkcija koja ne može biti izražena genitivom. Taj stav vrijedi u slučaju da subjekt po definiciji vežemo isključivo za nominativ, kako to čini suvremena lingvistička literatura, dok bi prema tradicionalnoj normativističkoj literaturi bio moguć genitiv u funkciji logičkog subjekta.

5. Iz djela velikog kajkavskog komediografa i pjesnika Tituša Brezovačkoga izdvojeni su, za ovu sintaktičku analizu, dramski radovi. Za potrebe opisa sintaktičkih funkcija genitiva obavljena je klasifikacija na primarnu (adnominalnu) i sekundarnu (adverbalnu) funkciju. Razvrstavanje građe po tom principu pokazalo je da je genitiv padež koji služi za izricanje gotovo svih sintaktičkih kategorija. Na kraju se može dodati da je analiza genitiva u jeziku Tituša Brezovačkoga pokazala bogatstvo upotrebe i širok opseg značenja genitivnih sintagmi. Zabilježeno je stanje u djelu jednog od najvećih stvaralaca na kajkavskom književnom jeziku.

Summary

SYNTACTIC FUNCTIONS OF THE GENETIVE IN THE LANGUAGE OF TITUŠ BREZOVAČKI

The paper analyses the genitive syntagms in the language of Tituš Brezovački. By syntactic and semantic analysis of the context in which the genitive occurs the scope of meaning of the genitive syntagme is determined. The author tries to give as complete a picture of the state of art as possible as well as supplement the analyses already existing in linguistic literature with data on the syntax of the genitive in the comedigraphy in the Kajkavian literary language from the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries. She offers a classification of the syntactic functions of the genitive on the basis of interaction of syntax and semantics, as well as the syntactic description of the discourse as is understood by the recent linguistic literature.